

Henna Annunen

VANHEMMAN JA LAPSEN VÄLISEN VUOROVAIKUTUKSEN VARHAINEN TUKEMINEN TOIMINNALLISILLA MENETELMILLÄ

Toiminnallinen materiaalipaketti Mannerheimin lastensuojeluliiton Maikkulan perhekahvilan ohjaukselle

VANHEMMAN JA LAPSEN VÄLISEN VUOROVAIKUTUKSEN VARHAINEN TUKEMINEN TOIMINNALLISILLA MENETELMILLÄ

Toiminnallinen materiaalipaketti Mannerheimin lastensuojeluliiton Maikkulan perhekahvilan ohjajille

Henna Annunen
Opinnäytetyö
Syksy 2019
Sosiaalialan tutkinto-ohjelma
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Sosiaali-alan tutkinto-ohjelma

Tekijä(t): Henna Annunen

Opinnäytetyön nimi: Vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen varhainen tukeminen toiminnallisilla menetelmillä

Työn ohjaaja(t): Harriet Tervonen ja Riikka Huttunen

Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: Syksy 2019

Sivumäärä: 39 + 1

Tämä toiminnallinen opinnäytetyö tehtiin yhteistyössä Mannerheimin lastensuojeluliiton Maikkulan perhekahvilan kanssa. Opinnäytetyön tavoitteena oli tukea Maikkulan perhekahvilan asiakasperheiden vanhempien ja heidän lastensa välistä vuorovaikutusta varhaisessa vaiheessa toiminnallisilla menetelmillä. Asiakasperheiden vanhempien ja heidän lastensa välistä vuorovaikutusta tuettiin neljällä eri toimintakerralla, joiden pohjalta koottiin toiminnallinen materiaalipaketti Maikkulan perhekahvilan ohjaajille. Materiaalipaketin avulla perhekahvilan ohjaajat voivat tukea asiakasperheiden vanhempien ja lasten välistä vuorovaikutusta myös myöhemmin perhekahvilatoiminnassa.

Opinnäytetyön tietoperustassa käsitellään vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutussuhteen varhaista tukemista, vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutussuhteen merkitystä lapsen hyvinvoinnille sekä vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutussuhteen varhaista tukemista Mannerheimin lastensuojeluliiton perhekahvilatoiminnassa. Asiakasperheiden vanhempien ja lasten välisen vuorovaikutuksen tukemiseen valittiin taidelähtöisiä menetelmiä sekä liikunta- ja loruleikkejä. Opinnäytetyön tietoperustassa on käsitelty lisäksi, millä tavalla vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutussuhdetta tuetaan taidelähtöisten menetelmien sekä liikunta- ja loruleikkien avulla.

Saadun palautteen mukaan asiakasperheille ohjatut toimintakerrat tukivat vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutussuhdetta. Asiakasperheet kokivat toimintakerrat hyödyllisiksi. Sekä vanhemmat että lapset nauttivat yhdessä tekemisestä ja kokemisesta. Opinnäytetyössä asetetut laatuvaatimet saavutettiin ohjatuilla toimintakerroilla. Toimintakerroilla käytettyjä menetelmiä voidaan hyödyntää tulevaisuudessa perhekahvilan toiminnassa materiaalipaketin avulla.

Asiasanat: vuorovaikutus, lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus, toiminnalliset menetelmät, varhain tukeminen

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree programme in Social Services

Author(s): Henna Annunen

Title of thesis: Supporting interaction between parent and child with functional methods

Supervisor(s): Harriet Tervonen and Riikka Huttunen

Term and year when the thesis was submitted: Autumn 2019 Number of pages: 39 + 1

This functional thesis was made in cooperation with the Mannerheim League for Child Welfare's Maikkula's family cafe. The aim of this thesis was to support interaction early between parents and their children of Maikkula family client families. The interaction between the parents and children was supported with functional methods on four separate occasions. The material package, which is based on the four separate occasions, is also the final result of this thesis. Family cafe's instructors can utilise material package also later at family cafe's action.

The theoretical framework of this thesis concentrated on supporting parent-child interaction early, the importance of the parent-child interaction for the child's wellbeing and supporting parent-child interaction early in the family cafe's of the Mannerheim League for Child Welfare. In this thesis, art-based methods, sport plays and short rhyme plays were chosen to support interaction between parents' and their child. The theoretical framework of this thesis consider also how to support interaction between parent and child with art-based methods, sport plays and short rhyme plays.

The four occasions supported interaction between parents and their children based on the received feedback. The client families experienced four occasions helpful. Both parents and children enjoyed doing and experiencing together. This thesis' quality goals were achieved on four occasions. The methods used in the four occasions can be utilised in the future in the family cafe with the material package.

Keywords: interaction, interaction between parent and child, functional methods, supporting early

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	OPINNÄYTETYÖN TAVOITTEET, TARKOITUS JA KOHDERYHMÄ	8
3	LAPSEN JA VANHEMMAN VÄLISEN VUOROVAIKUTUSSUHTEEN VARHAINEN TUKEMINEN.....	10
4	VANHEMMAN JA LAPSEN VÄLISEN VUOROVAIKUTUSSUHTEEN MERKITYS LAPSEN HYVINVOINNILLE	12
5	VANHEMMAN JA LAPSEN VÄLISEN VUOROVAIKUTUSSUHTEEN VARHAINEN TUKEMINEN MANNERHEIMIN LASTENSUOJELULIITON PERHEKAHVILATOIMINNASSA	14
6	OPINNÄYTETYÖN IDEOINTI JA SUUNNITTELUVAIHE.....	16
6.1	Vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutussuhteen tukeminen taidelähtöisten menetelmien avulla.....	17
6.1.1	Satuhieronta.....	18
6.1.2	Värikyly.....	19
6.2	Vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutussuhteen tukeminen liikunta- ja loruleikkien avulla	20
6.2.1	Liikuntaleikit.....	21
6.2.2	Loruleikit.....	22
7	TOIMINTOJEN TOTEUTTAMINEN.....	24
7.1	Temppurata.....	24
7.2	Värikyly.....	25
7.3	Satuhieronta sekä lapsi-vanhempi -jumppa	26
7.4	Loruleikit.....	27
8	TOIMINTAKERTOJEN ARVIOINTI JA PÄÄTELMÄT	29
9	POHDINTA	30
	LÄHTEET.....	33
	LIITTEET	40

1 JOHDANTO

Lapsen tasapainoista kehitystä ja perheiden hyvinvointia voidaan edistää kokonaisvaltaisesti tuemalla varhain vanhemman ja lapsen välisen myönteisen vuorovaikutussuhteen muodostumista (Määttä & Vehkala 2008, 3). Vanhemman ja lapsen välinen hyvä vuorovaikutussuhde on tärkeää lapsen kehityksen kannalta, koska toistuvien vuorovaikutustilanteiden myötä lapselle muodostuu tunneside eli kiintymyssuhde vanhempaansa (Mäntymaa & Puura 2011, 22). Turvallisen kiintymyssuhteen muodostuminen vaikuttaa pitkäaikaisesti ja myönteisesti lapsen kehitykseen (Silvén & Kouvo 2010, 70). Varhain tuemalla voidaan ennaltaehkäistä lapsiperheiden vuorovaikutusongelmien kriisiytymistä. On havaittu, että etenkin lapsen ja vanhemman yhteistä tekemistä tukeva toiminta tuottaa lapselle välitöntä hyvää, koska yhteinen tekeminen vahvistaa lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta sekä tunnesidettä. (Lindqvist 2008, 15.) Nykypäivänä vuorovaikutuksen tukeminen on erityisen tärkeää, koska esimerkiksi älylaitteista on tullut vanhempien ja lasten yhdessäolon korvikkeita sekä huomion saamisen kilpailijoita (Riihimaa 2019, 11-12; Lahikainen & Arminen 2015, 264).

Tämä opinnäytetyö on toteutettu yhteistyössä Mannerheimin lastensuojeluliiton Maikkulan perhekahvilan kanssa. Opinnäytetyön tavoitteena on tukea Maikkulan perhekahvilan asiakasperheiden lasten ja vanhempien välistä vuorovaikutusta varhaisessa vaiheessa. Tavoitteeseen päästään neljällä erilaisella toimintakerralla, jotka tukevat asiakasperheiden vanhempien ja lasten välistä vuorovaikutusta. Asiakasperheiden vanhempien ja lasten välistä vuorovaikutusta tuetaan toimintakertoilla taidelähtöisten menetelmien, liikunta- sekä loruleikkien avulla. Toimintakertojen pohjalta kootaan lisäksi materiaalipaketti, jota perhekahvilan ohjaajat voivat hyödyntää myös myöhemmin toiminnassaan ja edistää sen avulla asiakasperheiden vanhempien ja lasten välistä vuorovaikutusta.

Maikkulan perhekahvilan asiakasperheiden toiveiden mukaisesti neljän eri toimintakerran ja niistä kootun materiaalipaketin toiminnallisiksi menetelmiksi valikoitui taidelähtöisiä menetelmiä, liikunta- sekä loruleikkejä, jotka tukevat vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta. Toimintakertojen menetelmiksi valittiin toisistaan erilaisia toimintoja, koska jokainen ihminen innostuu eri asioista. Kaikki eivät tykkää samoista asioista, jonka vuoksi tarjoamalla erilaisia toimintoja jokainen perhe voi löytää juuri heille sopivan tavan viettää aikaa yhdessä. Erilaiset toiminnot houkuttelevat myös useampia perheitä tulemaan mukaan perhekahvilan toimintaan. Perhekahvilassa voi käydä minkä

ikäisen lapsen kanssa tahansa, jonka vuoksi valittujen toimintojen täytyi olla myös sellaisia, mihin kaikenikäiset lapset pystyivät osallistumaan vanhempiensa kanssa.

2 OPINNÄYTETYÖN TAVOITTEET, TARKOITUS JA KOHDERYHMÄ

Silfverbergin (2007, 27) mukaan tavoitteet kuvaavat sitä toiminnan tai tilanteen muutosta, johon opinnäytetyöllä pyritään. Tavoitteet ovat opinnäytteen suunnitelman ydinkohta, koska ne kuvaavat, mitä tehdään ja määrittävät näin koko opinnäytetyön sisällön. Opinnäytetyön sisällön lisäksi tavoitteet määrittävät myös tarvittavien resurssien määrän. Opinnäytetyölle asetetaan aina jokin päätaavoite, mutta on hyvä asettaa myös välitavoitteita, koska niiden avulla voidaan helpommin seurata opinnäytteen etenemistä ja aikataulussa pysymistä. (Kettunen 2009, 49, 100.) Huonosti määritellyt tavoitteet voivat aiheuttaa opinnäytteen epäonnistumisen. Vaikka työ itsessään olisi hyvin tehty, ei opinnäytteen onnistumista välttämättä pystytä arvioimaan ollenkaan, jos tavoitteita ei ole tarkasti määritetty. (Rissanen 2002, 44.)

Tämän opinnäytetyön lyhyen aikavälin tavoitteena on tukea varhain Mannerheimin lastensuojeluliiton Maikkulan perhekahvilan asiakasperheiden vanhempien ja lasten välistä vuorovaikutusta. Tavoitteeseen päästään ohjaamalla neljä erilaista toimintakertaa, jotka tukevat vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta. Neljän toimintakerran pohjalta kootaan materiaalipaketti perhekahvilan ohjaajille. Pitkän aikavälin tavoitteena on, että perhekahvilan ohjaajat hyödyntävät materiaalipakettia myös myöhemmin toiminnassaan ja tukevat näin perhekahvilan asiakasperheiden vanhempien ja lasten välistä vuorovaikutusta.

Opinnäytetyön hyödynsaajat voidaan jakaa kahteen ryhmään: lopulliset hyödynsaajat ja välilliset hyödynsaajat. Lopulliset hyödynsaajat ovat tärkein ryhmä, koska opinnäytetyön kehitysvaikutukset pyritään kohdistamaan heihin. Opinnäytetyön varsinaiset hyödynsaajat tulee määritellä tarkasti, koska muuten tavoitteita ja opinnäytetyön seuranta ei pystytä kohdentamaan selkeästi. (Silfverberg 2007, 78-79.) Tämän opinnäytetyön lopulliset hyödynsaajat ovat Maikkulan Mannerheimin lastensuojeluliiton perhekahvilan asiakasperheiden vanhemmat ja heidän lapsensa. Välillisenä hyödynsaajana tässä opinnäytetyössä on Maikkulan perhekahvilan ohjaajat sekä koko Mannerheimin lastensuojeluliiton Maikkulan paikallisyhdistys.

Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetensseihin kuuluu sosiaalialan eettinen osaaminen, asiakastyön osaaminen, kriittinen ja osallistava yhteiskuntaosaaminen, tutkimuksellinen kehittämis- ja innovaatio-osaaminen sekä työyhteisö-, johtamis- ja yrittäjyysosaaminen (Sosiaalialan am-

mattikorkeakouluverkosto 2016, viitattu 17.10.2019). Omat oppimistavoitteeni tässä opinnäytetyössä liittyvät sosiaalialan eettiseen osaamiseen sekä asiakastyön osaamiseen. Sosiaalialan asiakastyön osaamiseen liittyen oppimistavoitteenani on tukea lasten kasvua ja kehitystä sekä perheiden arkea ja perheenjäsenten keskinäisiä suhteita. Oppimistavoitteena on myös luoda ammatillinen vuorovaikutus- ja yhteistyösuhde asiakasperheiden kanssa sekä ohjata tavoitteellisesti, voimavaraistaen ja osallisuutta tukien asiakkaita ja asiakasryhmiä. Lisäksi oppimistavoitteenani on tunnistaa hyvinvoinnin suojaavia- ja riskitekijöitä sekä osata soveltaa ennaltaehkäisevän työn sekä varhaisen tukemisen näkökulmia sosiaalialan työssä. Sosiaalialan eettiseen osaamiseen liittyen oppimistavoitteenani on kehittää ja vahvistaa omaa eettistä työskentelyäni. Tavoitteena on myös tuottaa eettisesti ja lähdekriittisesti opinnäytetyö. Henkilökohtaisena oppimistavoitteena on lisäksi oppia opinnäytetyön etenemisen eri vaiheet suunnittelusta arviointiin.

Tämän opinnäytetyön laatutavoitteina on hyödyllisyys, selkeys, monipuolisuus sekä tutkittuun tietoon perustuminen. Tavoitteena on, että asiakasperheiden vanhemmat ja lapset hyötyvät ohjatuista toiminnoista ja saavat tukea vuorovaikutussuhteeseensa. Lisäksi tavoitteena on, että ohjaajat hyödyntävät materiaalipakettia toiminnassaan myös myöhemmin ja tukevat sen avulla asiakasperheiden vanhempien ja heidän lastensa välistä vuorovaikutussuhdetta. Tavoitteena on ohjata toimintakerrat selkeästi sekä tuottaa selkeä materiaalipaketti, jota on helppo hyödyntää. Lisäksi laatutavoitteena on tuottaa monipuolinen materiaalipaketti, joka sisältää erilaisia toimintoja, jolloin mahdollisimman moni asiakasperhe innostuu ja hyötyy toiminnoista. Materiaalipakettiin valitut aktiviteetit perustuvat tutkittuun tietoon. Opinnäytetyön laatutavoitteet on kerrottu taulukossa 1.

TAULUKKO 1. Laatutavoitteet

Laatutavoite	Laatutavoitteen kriteerit
Selkeä	Toimintojen selkeä ohjaus ja selkeä materiaalipaketti.
Monipuolinen	Erilaisia toimintoja, jotta mahdollisimman moni innostuu ja hyötyy niistä.
Tutkittuun tietoon perustuva	Toiminnot perustuvat tutkittuun tietoon
Hyödyllisyys	Materiaalipakettia hyödynnetään myöhemmin perhekahvilan toiminnassa. Asiakasperheet saavat tukea vuorovaikutussuhteeseensa lapsensa kanssa.

3 LAPSEN JA VANHEMMAN VÄLISEN VUOROVAIKUTUSSUHTEEEN VARHAINEN TUKEMINEN

Varhaisen tukemisen tavoitteena on pyrkiä tunnistamaan, ehkäisemään sekä helpottamaan lasten, nuorten ja perheiden ongelmia mahdollisimman varhaisessa vaiheessa (Lindqvist 2008, 11, 14; Kuikka 2005, 7). Varhainen tukeminen yhdistetään usein lapsiin ja perheisiin kohdistuvaksi toiminnaksi (Pyhäjoki & Koskimies 2009, 186). Varhaisen tuen kohderyhmänä on erityisesti vauva- ja pikkulapsiperheet, koska tuki kohdentuu erityisesti lapsen ensimmäisiin ikävuosiin. Varhaisella tukemisella vahvistetaan lapsen hyvinvointia suojaavia tekijöitä ja tunnistetaan hyvinvointia uhkaavia riskitekijöitä ennen kuin riskitekijät ovat ehtineet muuttua suuriksi ongelmiksi. Lasten hyvinvointiin pystytään vaikuttamaan parhaiten tukemalla vanhemmuutta ja perhettä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Perheiden suojaavia tekijöitä vahvistetaan muun muassa tukemalla sosiaalisia verkostoja mahdollistamalla lapsiperheille vertaistukea ja -toimintaa sekä säilyttämällä ja vahvistamalla lasten ja perheiden elämänhallintaa ja voimavaroja. (Lindqvist 2008, 11-16; Määttä ym. 2008, 4-5.) Tukemalla perheitä ongelmien alkuvaiheessa, mahdollisuudet ongelman ratkaisuun sekä tukemiseen ovat suuret (Kuikka 2005, 7).

Lapsen ja vanhemman välisen myönteisen vuorovaikutussuhteen varhainen tukeminen on tärkeää, koska sen myötä lapselle muodostuu perusturvallisuus sekä kiintymyssuhde vanhempaansa. Perusturvallisuus ja turvallinen kiintymyssuhde edesauttavat kokonaisvaltaisesti lapsen suotuisaa kehitystä ja kasvua. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2018a, viitattu 23.3.2019.) Tukemalla varhain vanhemman ja lapsen välistä myönteistä vuorovaikutusta edistetään samalla lapsen tasapainoista kehitystä ja lisätään perheiden hyvinvointia kokonaisvaltaisesti (Määttä ym. 2008, 3). Tarjoamalla tukea vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutussuhteen muodostumiseen tarpeeksi varhain, voidaan ennaltaehkäistä lapsiperheiden ongelmien kriisiytymistä eli pienten pulmien muodostumista suuriksi ongelmiksi (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019, viitattu 12.10.2019; Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos 2019, viitattu 12.10.2019). Lisäksi tukemalla perheitä varhaisessa vaiheessa estetään myös ongelmien hallinnan vaikeutuminen (Marklund, Andershed, Andershed, Kalland, Kouvonen, Ogden, Oldrup, Sundell, Simic & Söderström 2012, 7). Lisäksi oikea-aikainen ja oikein kohdennettu tuki vähentää korjaavien erityispalveluiden tarvetta. Mitä varhaisemmassa vaiheessa perheet saavat tukea vanhemmuuteen ja vuorovaikutussuhteen muodostumiseen, sitä vaikuttavampaa ja tuloksekkaampaa tuki on. (Pieksämäen kaupunki 2012, 2-3; Määttä ym. 2008, 3.) On

havaittu, että etenkin lapsen ja vanhemman yhteistä tekemistä tukeva toiminta tuottaa lapselle vä-
litöntä hyvää, koska yhteinen tekeminen vahvistaa lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta
sekä tunnesidettä (Lindqvist 2008, 15; Määttä ym. 2008, 4-6).

4 VANHEMMAN JA LAPSEN VÄLISEN VUOROVAIKUTUSSUHTEN MERKITYS LAPSEN HYVINVOINNILLE

Vanhemman ja lapsen välinen riittävän hyvä vuorovaikutussuhde on tärkeää lapsen kehityksen kannalta (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2018a, viitattu 23.3.2019). Myönteinen vuorovaikutussuhde rakentuu vähitellen monen eri tekijän myötä (Korhonen & Holopainen 2015, 16). Vanhemman vastatessa sensitiivisesti, ennustettavasti, johdonmukaisesti sekä lapsensa tarpeiden kannalta oikein viesteihin, rakentuu lapselle positiivinen mielikuva itsestään (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2018a, viitattu 23.3.2019; Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen 2008, 110). Tärkeää on myös, että lapsi saa vanhemmaltaan hellyyden sekä turvallisuuden kokemuksia esimerkiksi kosketuksen, silittelyn ja sylissä olemisen kautta (Launonen 2007, 155). Myönteisen vuorovaikutussuhteen muodostumisessa erilaiset sanattomat keinot, kuten lämmin katse, hyväksyvät eleet sekä ilmeet ovat merkityksellisiä (Korhonen 2017, 37). Toistuvien vuorovaikutustilanteiden myötä lapsen ja vanhemman välille muodostuu tunneside eli kiintymyssuhde (Mäntymaa ym. 2011, 22). Kiintymyssuhde muodostuu lapselle hänen elämässään pysyvään ja läsnäolevaan henkilöön, jolta hän saa turvaa, lohtua ja hoivaa. Eli siihen henkilöön, jota lapsi pitää turvallisimpana. Turvallisen kiintymyssuhteen muodostuminen vaikuttaa pitkäaikaisesti ja myönteisesti lapsen kehitykseen. (Silvén ym. 2010, 70-71.) Turvallisen kiintymyssuhteen muodostumista voidaankin pitää lapsen kehityksen perustana (Järvinen ym. 2008, 110). Turvaton kiintymyssuhde näyttäisi esimerkiksi lisäävän mielenterveyden ongelmia sekä häiriökäyttäytymistä myöhemmin elämässä, kun taas läheiset ja turvalliset ihmissuhteet näyttäisivät lisäävän todennäköisyyttä suotuisaan kehityskulkuun (Silvén ym. 2010, 84; Rusanen 2011, 27). Lapsen ja vanhemman välisellä vuorovaikutussuhteen laadulla onkin suuri vaikutus esimerkiksi lapsen tunne-elämän sekä sosiaalisten taitojen kehittymiseen (Puura & Hastrup 2019, viitattu 11.10.2019).

Riittävän hyvän vuorovaikutussuhteen ja turvallisen kiintymyssuhteen myötä lapsi kokee maailman hyväksi ja itsensä tärkeäksi ihmiseksi, josta on iloa muille. Näiden kokemusten kautta lapselle muodostuu hyvä itsetunto ja positiivinen minäkuva. Itsensä tärkeäksi ja maailman hyväksi kokeminen luo lapselle turvallisuuden tunteen ja luottamus muihin ihmisiin rakentuu. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2018a, viitattu 23.3.2019; Järvinen ym. 2008, 111.) Turvallisesti kiintynyt lapsi pystyy avoimesti näyttämään tunteensa, koska hänellä on kokemuksia siitä, että hänen tarpeisiinsa vastataan. Lapsi tietää, että häden tullessa on olemassa ihmisiä, joihin hän pystyy turvautumaan.

Tämä lisää myös turvallisuuden tunteen ja luottamuksen muodostumista muihin ihmisiin. (Silvén ym. 2010, 82; Rusanen 2011, 27.) Turvallisen kiintymyssuhteen muodostumisen kannalta myönteisen vuorovaikutussuhteen tukeminen on tärkeää (Korhonen ym. 2005, 29).

Tavallinen rutiininomainen arki, jossa osoitetaan rakkautta ja hyväksyntää toisille, mahdollistaa turvallisen kiintymyssuhteen ja hyvän vuorovaikutussuhteen muodostumisen vanhemman ja lapsen välille. Esimerkiksi lapsen kanssa leikkiminen, ulkoilu, lukeminen ja loruilu ovat niitä arjen hetkiä, joissa vanhempi rakentaa vuorovaikutussuhdetta lapsen kanssa. (Silvén ym. 2010, 82; Mannerheimin lastensuojeluliitto 2018a, viitattu 23.3.2019.) Erityisesti jaetulla ilon kokemuksilla on suuri merkitys myönteisen vuorovaikutussuhteen sekä lapsen turvallisen kiintymyssuhteen muodostumisessa vanhempansa (Mäkelä 2003, 115-116). Vanhempi kokee olevansa lapselleen tärkeä aikuisen nähdessään lapsensa nauttivan, nauravan sekä iloitsevan vanhemman seurasta. Myös lapsi kokee olevansa tärkeä vanhemmalleen nähdessään vanhemman iloitsevan hänestä. Myönteisen vuorovaikutussuhteen muodostumiseen tarvitaan verbaalista kommunikointia, mutta myös kokemuksellista oppimista. Yksi tärkeä asia myönteisen vuorovaikutussuhteen muodostumisessa onkin jakamattoman huomion tarjoaminen lapselle. Vanhemman osallistuessa lapsen puuhiin vanhempi osoittaa lapselle olevansa kiinnostunut hänestä. Vanhemman ollessa aidosti läsnä lapsen kanssa, lapsi kokee olevansa tärkeä vanhemmalleen. (Korhonen ym. 2005, 17.) Lapsi tuntee itsensä tärkeäksi ja kokee tulevansa kuulluksi sekä nähdyksi, kun hän huomaa vanhemman nauttivan hänen seurastaan sekä hänen kanssaan puuhailusta. (Silvén ym. 2010, 82; Mannerheimin lastensuojeluliitto 2018a, viitattu 23.3.2019.)

5 VANHEMMAN JA LAPSEN VÄLISEN VUOROVAIKUTUSSUHTEN VARHAINEN TUKEMINEN MANNERHEIMIN LASTENSUOJELULIITON PERHEKAHVILATOIMINNASSA

Perhekahviloiden toiminnan tarkoituksena on edistää lasten, nuorten ja lapsiperheiden hyvinvointia, jotka ovat myös Mannerheimin lastensuojeluliiton periaatteita (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2017, viitattu 23.3.2019). Muita keskeisimpiä Mannerheimin lastensuojeluliiton toimintaa ohjaavia arvoja ovat lapset ja lapsuus, yhteisvastuu, inhimillisuus sekä suvaitsevaisuus (Mannerheimin lastensuojeluliiton Pohjois-Pohjanmaan piiri 2019, viitattu 23.3.2019). Mannerheimin lastensuojeluliiton perhekahvilat ovat avoimia kohtaamispaikkoja, jonne lapsi voi tulla oman vanhempansa, iso-vanhemman tai muun aikuisen seurassa. Perhekahvilat toimivat vapaaehtoisvoimin ja ne kokoontuvat yleensä kerran viikossa erilaisissa kerhotiloissa, avoimissa päiväkodeissa tai leikkipuistoissa. Perhekahviloiden toiminnan tavoitteena on perheiden hyvinvoinnin lisääminen sekä vanhempien arjessa jaksamisen edistäminen. Perhekahvilat lisäävät yhteisöllisyyttä sekä osallistumismahdollisuuksia. Lisäksi perhekahvilat mahdollistavat vertaistuen saannin. Kun vanhemmilla on mahdollisuus tavata muita vanhempia ja lapsilla on leikkiseuraa, sosiaaliset verkostot laajenevat ja yksinäisyyden kokeminen vähenee. Uudet ystävät ja tuttavat ovat myös merkittävä osa monen perheen tukiverkostoa. (Viljanen & Helenius 2014, 2-3.)

Erilaiset yhdistykset, järjestöt sekä muu kansalaistoiminta voi antaa peruspalveluiden lisäksi arvokasta tukea lapsille ja perheille. Vuorovaikutuksen varhaista tukemista voidaan toteuttaa perheiden arjessa esimerkiksi matalan kynnyksen palveluissa, kuten erilaisten lapsiperheiden kerhojen ja leikkipuistojen toiminnoissa sekä Mannerheimin lastensuojeluliiton perhekahviloissa. Vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutussuhteen varhainen tukeminen ei siis ole vain yhden ammatin erityisosaamista, vaan se koskettaa monia lapsiperheiden kanssa työskenteleviä ammattilaisia. (Lindqvist 2008; 11, 24; Määttä 2008, 3.)

Mannerheimin lastensuojeluliiton perhekahviloissa korostuu asiakaslähtöisyys, joka on olennainen asia varhaisen tuen toteuttamisessa. Varhaisen tuen toiminnan tulee rakentua perheiden tarpeista lähtien. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2019, viitattu 9.9.2019; Lindqvist 2008, 15.) Mannerheimin lastensuojeluliiton perhekahviloiden toiminnan suunnittelussa on vastuuhajaajien lisäksi mukana myös perhekahvilakävijät, jotta toiminta rakentuisi asiakasperheiden tarpeiden sekä toiveiden

mukaisesti (Viljanen ym. 2014, 3). Perhekahvilatoiminta mahdollistaa vanhemman ja lapsen yhteisen tekemisen, joka vahvistaa vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutussuhdetta. Toiminta voi sisältää esimerkiksi vapaan leikkimisen ja keskustelun lisäksi ohjattuja leikki- ja askartelutuokioita tai asiantuntijavierailuja. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2019, viitattu 9.9.2019; Viljanen ym. 2014, 3.)

Vanhemman ja lapsen yhteisen toiminnan lisäksi perhekahvilatoiminta tarjoaa lapsille leikkiseuraa muista lapsista sekä mahdollistaa vanhempien vertaistuen saannin. Vanhemman saama vertaistuki lisää vanhempien omia voimavaroja sekä mahdollistaa uusien sosiaalisten verkostojen muodostumisen. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2019, viitattu 9.9.2019; Lindqvist 2008, 15.) Lisäksi vertaistuki mahdollistaa, että samassa elämäntilanteessa olevat voivat jakaa kokemuksia toistensa kanssa (Halme, Kekkonen & Perälä 2012, 46). Vertaistuki ja läheisverkoston tuki vaikuttavat vanhemman hyvinvointiin. Jos vanhempi ei huolehdi omasta hyvinvoinnistaan, hän saattaa uupua ja väsyä. Väsymys ja uupumus vaikuttavat vanhemman ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen. Uupunut tai liian kuormittunut vanhempi voi alkaa suhtautumaan lapseensa kielteisesti, eikä välttämättä kykene iloitsemaan lapsestaan. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2018b, viitattu 9.9.2019; Mäkelä 2016, 21; Korhonen ym. 2015, 16.)

6 OPINNÄYTETYÖN IDEOINTI JA SUUNNITTELUVAIHE

Opinnäytetyö koostuu viidestä vaiheesta: ideoiminen, perehtyminen aiheeseen, suunnitteleminen, opinnäytetyön toteuttaminen sekä opinnäytetyön päättäminen. Opinnäytetyöprojekti saa alkunsa tarpeesta, jota lähdetään täyttämään (Kettunen 2009, 49). Tämän opinnäytetyön ideoiminen eli aiheen valinta alkoi joulukuussa 2018. Opinnäytetyö sai alkunsa Mannerheimin lastensuojeluliiton Maikkulan perhekahvilan tarpeesta. Maikkulan perhekahvilan asiakasperheet sekä ohjaajat toivoivat toimintaansa ohjattua toimintaa. Tämä toive välitettiin eteenpäin sosionomiopiskelijoille. Otin yhteyttä Mannerheimin lastensuojeluliiton yhteyshenkilöön ja kerroin olevani kiinnostunut kehittämään toimintaa Maikkulan perhekahvilaan opinnäytetyönä. Opinnäytetyön suunnittelun alkaessa osallistuin tammikuussa 2019 Mannerheimin lastensuojeluliiton Maikkulan paikallisyhdistyksen kokoukseen, jossa esittelin aikomukseni tehdä opinnäytetyö Maikkulan perhekahvilaan sekä keskustelin perhekahvilan ohjaajien kanssa heidän toiveistaan ohjatusta toiminnasta. Lisäksi vierailin tammikuun aikana Maikkulan perhekahvilassa tutustumassa perhekahvilan toimintaan. Vierailun aikana olen keskustellut asiakasperheiden kanssa ja kysynyt heidän toiveitaan perhekahvilan ohjatusta toiminnasta. Lisäksi sovimme, että perhekahvilan ohjaajat kysyvät ja kertovat minulle toiveet tulevasta toiminnasta myös niiltä perheiltä, jotka eivät sillä kertaa osallistuneet perhekahvilaan. Tätä opinnäytetyötä toteuttaessa onkin alusta asti huomioitu Maikkulan perhekahvilan asiakasperheiden tarpeet, jotta opinnäytetyö vastaisi asiakasperheiden tarpeisiin.

Asiakasperheet ja ohjaajat toivoivat liikunnallista toimintaa, värikyllä ja erilaisia loruleikkejä. Toiveiden pohjalta on suunniteltu neljä toimintakertaa, jotka tukevat vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta. Menetelmiksi valittiin toisistaan erilaisia toimintoja asiakasperheiden ja ohjaajien toiveiden mukaisesti, mutta myös sen vuoksi, että jokainen ihminen innostuu eri asioista. Kaikki eivät pidä samoista asioista, jonka vuoksi tarjoamalla erilaisia toimintoja jokainen perhe voi löytää juuri heille sopivan tavan viettää aikaa yhdessä. Erilaiset toiminnot houkuttelevat myös useampia perheitä tulemaan mukaan perhekahvilan toimintaan. Perhekahvilassa voi käydä kaikenikäisten lasten kanssa, jonka vuoksi valittujen toimintojen täytyi olla myös sellaisia, mihin lapset pystyivät iästään huolimatta osallistumaan vanhempiansa kanssa. Näiden kriteerien pohjalta koottiin neljä erilaista toimintakertaa, jotka tukevat vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta. Suunnitelma toimintakerroista on esitetty perhekahvilan ohjaajille, jotka ovat hyväksyneet sen.

Toimintakertojen sisällöksi valikoitui asiakasperheiden sekä ohjaajien toiveiden mukaisesti taidelähtöisiä menetelmiä kuten satuhieronta sekä värikylpy. Lisäksi menetelmiksi valikoitui loruleikkejä sekä liikuntaleikeistä lapsi-vanhempi -jumppa ja tempurata. Toimintakertojen sisältöjen menetelmät ovat kaikki toisistaan erilaisia, koska myös vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta voidaan tukea usein eri tavoin. Puuran (ym. 2019, viitattu 9.10.2019) mukaan vanhemman ja lapsen välinen positiivinen vuorovaikutussuhde muodostuu monesta eri asiasta kuten läheisyydestä ja kosketuksesta, sanallisesta kommunikoinnista sekä yhdessä toimimisesta. Positiivisen vuorovaikutussuhteen tukemisessa voidaanakin käyttää esimerkiksi erilaisia taidelähtöisiä menetelmiä, liikunta- sekä loruleikkejä. Erilaiset menetelmät tukevat vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutussuhdetta, mutta eri tavoin. Liikuntaleikeissä sanaton vuorovaikutus, kuten kosketus sekä katse, ovat pääroolissa. (Korhonen ym. 2015, 17.) Puhe ja sen kehittyminen ovat tärkeä osa vuorovaikutusta. Kielen kehittymistä voidaan tukea esimerkiksi loruleikkien avulla. (Pulli 2004, 14.) Taidelähtöiset menetelmät puolestaan mahdollistavat muun muassa yhdessä tekemisen (Huhtinen-Hildén & Karjalainen 2019, 14). Yhteistä vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutussuhdetta tukevilla menetelmillä on, että niissä kaikissa korostuu intensiivinen sekä iloinen yhdessäolo (Korhonen ym. 2015, 17).

6.1 Vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutussuhteen tukeminen taidelähtöisten menetelmien avulla

Taidelähtöisiä menetelmiä hyödynnetään erilaisissa toimintaympäristöissä monenlaisten ihmisten kanssa, koska taiteella on tutkimusten mukaan monenlaisia positiivisia vaikutuksia ihmisten hyvinvointiin ja terveyteen (Malte-Colliard & Lampo 2013 8, 10). Taiteen hyödyntäminen on todettu parantavan muun muassa vuorovaikutustaitoja sekä lisäävän vuorovaikutuksen kirjoa, joten taidelähtöisiä menetelmiä voidaan käyttää apuna lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutussuhteen rakentamisessa (Huhtinen-Hildén ym. 2019, 14; Laitinen 2017, 6; Känkänen 2018, viitattu 16.2.2019). Taide antaa tilaa leikille, ystävyydelle, erilaisille tunteille ja rauhoittumiselle (Marjamäki, Kosonen, Törrönen & Hannukkala 2015, 25). Se mahdollistaa myös mukavan yhdessäolon, toiminnallisuuden sekä tekemisen (Huhtinen-Hildén ym. 2019, 12-13). Lisäksi taiteellinen toiminta edistää yhteisöllisyyttä sekä verkostojen muodostumista ja kasvattaa osallistujien itsetuntemusta sekä sosiaalisia taitoja (Malte-Colliard ym. 2013, 5). Taidelähtöiset menetelmät voivat siis toimia kommunikoinnin maastona luomalla esimerkiksi kontakteja sekä yhteyksiä ihmisten välille ja lisäämällä ymmärrystä toisiamme kohtaan (Huhtinen-Hildén ym. 2019, 12). Lisäksi taiteella on katsottu olevan yhteys

hyvään koettuun terveyteen, koska taide itsessään tuottaa nautintoa ja tarjoaa elämyksiä (Malte-Colliard ym. 2013, 8).

Taiteellisen toiminnan, kuten teatterin, musiikin, tanssin, sana- tai kuvataiteen avulla voidaan ilmaista itseään, tuoda esiin kokemuksia sekä rikastaa arkista kanssakäymistä. Itsensä ja omien tunteiden ilmaiseminen on tärkeää lapselle, koska se on yksi suojaava tekijä. (Malte-Colliard ym. 2013, 5; Känkänen 2018, viitattu 16.2.2019.) Taidelähtöiset menetelmät mahdollistavat myös nähdä ja kuulla tulemisen kokemuksen. Taidelähtöiset menetelmät voivat olla apuna kommunikaatiossa ja vuorovaikutussuhteen rakentamisessa silloin, kun itsensä ilmaisemiselle tarvitaan muita vaihtoehtoja kuin verbaalinen ilmaiseminen. (Laitinen 2017, 32-33; Känkänen 2018, viitattu 16.2.2019.) Taiteen avulla on siis mahdollista sanoittaa asioita, joihin sanat eivät muuten taivu (Malte-Colliard ym. 2013, 10). Huhtinen-Hildénin (ym. 2019, 12) mukaan taiteen avulla omiin kokemuksiin ja koettuihin asioihin voi saada symbolisen etäisyyden, jolloin hankaliakin asioita on mahdollista käsitellä epäsuorasti. Tunteiden tunnistaminen ja tutkiminen on luontevaa taiteen avulla, koska taiteella on tunteisiimme suora yhteys (Malte-Colliard ym. 2013, 10). Taiteellinen toiminta mahdollistaa myös itsensä tuntemisen merkitykselliseksi. Yhdessä koetun taiteellisen toiminnan on huomattu lisäävän myös tunnetta johonkin kuulumisesta. (Huhtinen-Hildén ym. 2019, 13.)

6.1.1 Satuhieronta

Saduilla on paljon hyviä vaikutuksia lapsen kehitykseen. Lapsen vuorovaikutustaidot kehittyvät satuja kuuntelemalla, koska silloin lapsi opettelee eläytymistä erilaisiin tilanteisiin ja kuuntelemaan muita ihmisiä. Satujen lukeminen on myös yksi tapa lisätä lapsen ja vanhemman välistä läheisyyden tunnetta. (Marjamäki ym. 2015, 15.) Kosketus rauhoittaa ja rentouttaa ja sen avulla olemme enemmän läsnä. Kosketus tehostaa sadun sanomaa, sillä kuulija ymmärtää puhutun viestin paremmin, jos häntä kosketetaan samalla. Kosketus voi olla apuna kommunikaatiossa myös silloin, kun sanoja ei löydy ollenkaan. Parhaimmillaan kosketus antaa tunteen huomioiduksi ja huomatuksi tulemisesta. (Tuovinen 2014, 12-13, 32, 41-42.) Yksi sanaton keino edistää lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta on kosketus (Arponen & Airaksinen 2001, 9). Kosketus on yksi vahvimmista vuorovaikutuksen muodoista (Ihme & Rainto 2018, 32). Satuhieronta tukee lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutussuhdetta sekä myönteisen kosketuksen, että kuuloaistin välityksellä (Satuhieronta.fi 2019a, viitattu 17.10.2019). Tätä niin sanottua kosketuskuvitusta voidaan tehdä ympäri ke-

hoa esimerkiksi jalkojen, käsien, selän ja pään alueelle (Tuovinen 2014, 13). Kosketuskuvitus tarkoittaa sitä, että samaan aikaan, kun lapselle kerrotaan satua, sadun tapahtumia kuvitetaan lapsen keholle kosketuksen avulla (Satuhieronta.fi 2019a, viitattu 17.10.2019).

Satuhieronta on Suomessa kehitetty taidelähtöinen menetelmä (Satuhieronta.fi 2019b, viitattu 17.10.2019), jolla on monenlaisia positiivisia vaikutuksia niin psyykkiseen, fyysiseen kuin sosiaaliseenkin hyvinvointiin. Menetelmällä voidaan opetella muun muassa sosiaalista vuorovaikutusta, empatiataitoja sekä oman itsensä ja toisten ihmisten arvostamista. Satuhieronta kehittää lapsen sosiaalisia taitoja esimerkiksi auttamalla lasta opettelemaan tunnetaitoja sekä tukemalla lapsen itsetuntoa ja itsetuntemusta. Satuhieronnan luoma aidosti läsnäoleva vuorovaikutus lähentää vanhempaa ja lasta edistämällä luottamuksellisen yhteyden muodostumista heidän välilleen. Satuhieronta mahdollistaa lapselle jakamattoman huomion saamisen vanhemmaltaan, mikä on tärkeää lapsen hyvinvoinnin kannalta. Myönteinen ilmapiiri ja yhdessä oleminen vanhemman kanssa antavat lapselle kokemuksen omasta arvokkuudesta ja tärkeydestä sekä mahdollistaa tunteen kuulluksi sekä nähdyksi tulemisesta. (Tuovinen 2014, 8-13, 42.)

Kosketus on tärkeää kaikille, niin aikuiselle kuin lapsellekin. Myönteisellä kosketuksella on suuri voima. Sen avulla voidaan esimerkiksi välittää läheisyyttä sekä rakkautta ja lohduttaa toista ihmistä. (Ihme ym. 2018, 32.) Myönteinen kosketus ja läsnäoleva vuorovaikutus mahdollistavat siis yhteiset hyvän olon hetket. Hellyys, läheisyys ja sylissä oleminen ovat tärkeitä asioita positiivisen vuorovaikutuksen sekä luottamus- ja kiintymyssuhteen rakentumisessa vanhemman ja lapsen välille. (Tuovinen 2014, 8-13, 41-42.) Satuhieronnessa käytettävä kosketus auttaa lisäksi lasta rauhoittumaan ja luo lapselle turvallisuuden tunnetta (Satuhieronta.fi 2019a, viitattu 17.10.2019). Suomalaiseen kulttuuriin kuuluu kosketuksen välttäminen ja etäällä oleminen, joten myönteisen kosketuksen, läheisyyden ja vuorovaikutuksen tietoinen opettelu ja lisääminen on tärkeää (Tuovinen 2014, 7).

6.1.2 Värikylpy

Värikylpy -menetelmä on taidelähtöinen kuvataidetoiminnan muoto, joka on alun perin kehitetty tarjoamaan kotihoidossa oleville lapsille ja heidän vanhemmilleen yhteistä kuvataiteellista toimintaa ja mahdollisuus uusien sosiaalisten verkostojen luomiseen. Metodia voidaan kuitenkin soveltaa erikäisille lapsille ja erilaisiin toimintaympäristöihin. Värikylpy -työpajassa lapset tuottavat vanhempiensa kanssa visuaalista ilmaisua tunnustelemalla ja käyttämällä erilaisia materiaaleja maalauk-

seen. (Setälä 2011, 6-14.) Menetelmä pohjautuu ajatukselle, että itsensä ilmaiseminen visuaalisesti on mielekästä ja mielihyvää tuottava tapa. Värikylpy -työpajassa edetään erilaisten materiaalien sekä värien tunnustelusta, kokemisesta sekä havaitsemisesta eri aistein itse tuotettuun jälkeen. (Värikylpy.fi 2019, viitattu 17.10.2019.)

Värikylpy -menetelmässä tärkeintä ei ole kuvan tekeminen, suorittaminen tai tehokkuus, vaan yhdessä kokeminen ja aistiminen. Värikylpy -työpajan ydinasioita ovat elämyksellisyys, materiaalien moniaistinen kokemuksellisuus, hetkessä aidosti oleminen sekä vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutuksellinen työskentely. Yksi värikylpy -menetelmän tavoitteista on tukea ja luoda vuorovaikutusta vanhemman ja lapsen välille. Vanhemman osallistuminen toimintaan on tärkeää, koska yhdessä tekeminen saa aikaan positiivista vuorovaikutusta. (Setälä 2011, 6, 14-15.) Värikylpy -työpajan lopputulos ei siis aina ole näkyvää, vaan parhaimmillaan menetelmä tarjoaa vanhemmalle ja lapselle yhteisiä kokemuksia ja muistoja (Jaskari 2011, 64).

Jotta värikylpy saisi aikaan positiivista vuorovaikutusta vanhemman ja lapsen välille, vaatii se vanhemmalta herkkyyttä seurata sekä kuulostella lapsensa tapaa tutkia uusia asioita ja tehdä. Vanhemman on tärkeää houkutella lasta tekemään kunnioittaen kuitenkin samalla lapsen omaa rytmiä. Lapsen keskittymisen ja tekemisen kannalta vanhemman läsnäolo on hyvin tärkeää. Ohjaajalla onkin tärkeä rooli rauhallisen hetken ja tilan luomisessa. Vanhempi ja lapsi pystyvät keskittymään tekemiseen ja yhdessä oloon parhaiten, kun vanhempia ohjataan luopumaan esimerkiksi valokuvaamisesta sekä puhelimeen vastaamisesta. Tärkeintä värikylpy -työpajassa on vanhemman aito läsnäolo lapsen tunteille ja kokemuksille, koska silloin lapsi tuntee itsensä tärkeäksi. Yhteisistä kokemuksista vanhempi ja lapsi saavat ilon, onnistumisen ja nautinnon tunteita. (Jaskari 2011, 64-66; Setälä 2011, 20-26.)

6.2 Vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutussuhteen tukeminen liikunta- ja loruleikkien avulla

Leikillä ja taiteella on paljon yhtäläisyyksiä, mutta luovan toiminnan lisäksi leikki sisältää yleensä paljon muutakin (Laukka 1998, 19). Lapsella on luontainen tarve leikkiä ja tutkia asioita, koska leikkiminen on yksi lapsen perustarpeista. Lapsen kehityksen kannalta on tärkeää, että vanhempi antaa lapselleen riittävästi huomiota ja osallistuu leikkihetkiin lapsen kanssa. Leikkiminen mahdollistaa nautinnollisen yhdessäolon vanhemman ja lapsen välillä. (Soininen 2001, 17; Schulman

2008, 249, 251.) Lisäksi vanhemman ollessa leikkihetkessä aidosti läsnä, lapsi saa itselleen jakamatonta huomiota vanhemmaltaan (Korhonen ym. 2015, 17, 50). Tämän vuoksi leikki on taidelähtöisten menetelmien lisäksi luonnollinen tapa edistää vanhemman ja lapsen välisen positiivisen vuorovaikutussuhteen muodostumista (Marjamäki ym. 2015, 15).

Leikki on yksi tärkeä osa lapsen kokonaisvaltaista kehitystä ja leikin kautta lapsi oppii erilaisia vuorovaikutus- ja yhteistyötaitoja. Lapsi kehittää itsessään muun muassa empatia- ja eläytymiskykyä, asenteita, moraalialia ja itsehillinnän taitoa leikin avulla. Lisäksi leikkiessä lapsen oma ajattelu ja mielikuvitus, luovuus, oppiminen ja tiedolliset sekä sosiaaliset taidot kehittyvät. Lapsi saa leikin kautta myös kokemuksia osaamisesta ja onnistumisesta, jotka ovat tärkeitä asioita minäkuvan vahvistamisessa. (Soininen 2001, 19-21; Marjamäki ym. 2015, 15-16.) Leikki mahdollistaa lapselle myös erilaisten tunteiden kuten pelkojen käsittelemisen sekä niiden tutkimisen ja hallitsemisen. Leikki onkin usein lapselle ainoa tapa kertoa sisäisestä ja ulkoisesta tilanteestaan ja ihmissuhteistaan. Yhdessä leikkiminen ja hassuttelu edistää lapsen ja vanhemman välistä positiivista vuorovaikutusta, koska lapsi tuntee itsensä tärkeäksi, hyväksytyksi ja rakastetuksi vanhemman antaessaan leikkihetkellä täyden huomion lapselleen. Lapsen itsetunto vahvistuu, kun lapsi huomaa vanhemman aidosti nauttivan hänen seurastaan ja hänen kanssaan leikkimisestä. (Schulman 2008, 246-252.) Vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutussuhdetta tukevaa leikkitoimintaa voi olla esimerkiksi vanhemman ja lapsen yhteiset liikuntaleikit sekä loruttelutuokiot.

6.2.1 Liikuntaleikit

Perheliikunnalla voidaan tarkoittaa perheen omaehtoista liikuntaa arjessa tai ohjattua perheliikuntaa. Perheliikunta voi sisältää myös yhdessä leikkimistä. Ohjatut perheliikuntaleikit ovat perheen aktiivista yhdessäoloa, jonka tavoitteena on kehittää ja tukea vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta yhteisen tekemisen kautta. (Arvonen 2004, 28-38.) Yhteiset liikuntaleikit ovat vanhemman ja lapsen yhteistä aikaa, joka on merkityksellistä lapsen fyysiselle, sosiaaliselle ja henkiselle hyvinvoinnille. Yhteiset liikuntaleikit mahdollistavat vanhemmalle ja lapselle läheisyyden sekä yhdessä oppimisen kokemukset. Lisäksi yhteisleikit antavat sekä vanhemmalle että lapselle unohtumattomia hetkiä ja kokemuksia. (Finne 2017, 139.) Perheen sisäisen vuorovaikutuksen tukemisen lisäksi liikuntaleikkien tavoitteena on muun muassa edistää lapsen kokonaisvaltaista kehitystä, aktiivisuutta ja terveyttä sekä tukea vanhemmuutta ja kasvatusta. Yhdessä liikkuesssa tulee luontaisesti esille tilanteita, jotka kehittävät lapsen omia vuorovaikutustaitoja ja jotka voivat auttaa myös vanhempia löytämään itselleen uusia toimivia vuorovaikutustapoja lapsensa kanssa. Esimerkiksi

yhteiset onnistumisen kokemukset edistävät vanhemman ja lapsen välistä positiivista vuorovaikutussuhdetta. Ristiriitatilanteissa kuten sääntöjen sopimisessa ja niiden noudattamisessa sekä pettymysten kohtaamisessa on tärkeää, että vanhempi on lapsen tukena ja huomioi lapsensa tarpeet. Sekä onnistumiset, että pettymykset mahdollistavat lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutussuhteen kehittymisen. (Arvonen 2004, 28-38; Zimmer 2002, 26-28.) On tärkeää tukea lapsen ja vanhemman yhteistä liikkumista, koska liikunta vaikuttaa lapsen kehitykseen ja kasvuun usealla eri tavalla (Autio & Kaski 2005, 10).

Yhdessä liikkuminen on toiminnallinen vuorovaikutuksen muoto, jonka myötä lapsi voi kokea läheisyyttä vanhempansa kanssa. Suurin osa vanhemman ja lapsen välisestä vuorovaikutuksesta välittyy kosketuksen kautta ja sen myötä myös lapsen luottamus vanhempaansa vahvistuu. Lapsen luottamus vanhempaansa muodostuu siitä, kuinka vanhempi häntä käsittelee. Luottamus kohenee, kun vanhempi esimerkiksi nostaa, keinuttaa tai hyppyyttää lastaan. Esimerkiksi hyppyyttäessä vanhemman on tärkeää lukea lapsensa viestejä, jotta liikkuminen ei muutu epämieluisaksi lapselle. (Arvonen 2004, 31, 36-39.)

Katseen ja kosketuksen lisäksi myös sanallisella vuorovaikutuksella on tärkeä rooli liikuntaleikeissä. Vanhemman ja lapsen yhteiset liikuntaleikit mahdollistavat onnistumisen kokemuksia lapselle. Jokaisen lapsen tulee saada lapsuudessaan paljon onnistumisen kokemuksia, koska niiden myötä lapsen itseluottamus kasvaa ja kehittyy suotuisasti. (Korhonen 2006, 187.) On tärkeää, että vanhempi vahvistaa lapsen oma-aloitteista toimintaa sekä kehuu ja antaa positiivista palautetta lapsen toiminnasta. Myönteistä palautetta saadessaan lapsen positiivinen minäkuva ja omanarvon tunne kehittyvät. On tärkeää, että vanhempi myös rohkaisee lastaan tekemään itse asioita. (Arvonen 2004, 38-39, 57.) Lapsen kannustaminen, kehuminen ja myönteisen palautteen antaminen edesauttavat vanhemman ja lapsen positiivisen vuorovaikutussuhteen muodostumista (Taajamo 2006, 240). Yhdessä liikkumisen kautta lapsi oppii myös muita positiivisen kannalta tärkeitä asioita kuten toisten huomioon ottamista, itsensä ilmaisua sekä kärsivällisyyttä (Arvonen 2004, 34, 57).

6.2.2 Loruleikit

Kieli ja puhe ovat yksi osa vuorovaikutusta (Pulli 2004, 14). Jo kohdussa ollessaan lapsi on vuorovaikutuksen osapuoli kuullessaan muiden ihmisten puhetta. Lapselle jutellaan ja kerrotaan asioita pienestä lähtien, vaikka lapsi ei itse vielä ymmärrä puhetta tai osaa puhua. Yhteisiin tapahtumiin mukaan ottaminen ja yhdessä oleminen luovat lapselle tunteen, että hänestä välitetään. (Helenius

& Korhonen 2005, 4; Loivamaa 2008, 12.) Kielen opetteleminen on tärkeää, koska puheen avulla kommunikoimme muiden ihmisten kanssa. Puheen avulla voimme muun muassa neuvoa, kertoa, pyytää ja kysyä. (Launonen 2007, 7.) Kieli ja puhe ovat siis olennainen osa sosiaalista vuorovaikutusta. Usein hankaluudet kommunikoinnissa ennakoivat ongelmia myös sosiaalisella alueella. (Korkeamäki 2011, 45; Nurmilaakso & Välimäki 2011, 5.)

Leikki on lapselle ominainen tapa oppia ja opetella kieltä (Nurmilaakso ym. 2011, 5). Kielen opettelussa voidaan käyttää apuna esimerkiksi erilaisia loruja, riimityksiä sekä lauluja. Loruista on iloa sekä vanhemmalle että lapselle. Yhdessä loruilu onkin vuorovaikutusta parhaimmillaan, koska lorut sekä ilahduttavat että opettavat samalla lapselle hänen omaa äidinkieltään. (Helenius ym. 2005, 3-5.) Loruilla voi kaikenikäisten lasten kanssa, minkä vuoksi se on hyvä tapa tukea vanhemman ja lapsen välistä positiivista vuorovaikutusta (Pulli 2004, 14). Kieli ja vuorovaikutus vaikuttavat lapsen kehitykseen kokonaisvaltaisesti (Nurmilaakso 2011, 31). Lorujen avulla voidaan tukea lapsen kielellistä kehittymistä kartuttamalla lapsen sanavarastoa, opettaa lapselle oman äidinkielen tunteesta sekä taitoa kuunnella muita ihmisiä (Helenius ym. 2005, 4-5). Lapsen puheen kehittyessä hänen tunteidensa ja itsensä ilmaiseminen sekä verbaalinen viestintä paranee (Nurmilaakso 2011, 31). Puheen ja kielen kehittyminen vaikuttavat paljon myös lapsen itsetunnon rakentumiseen (Huovi 2005, 13).

Lorujen avulla voidaan auttaa lasta tutustumaan erilaisiin tunnelmiin ja tilanteisiin, kuten hoitorutiineihin. Loruilla voikin kaikissa arjen tilanteissa kuten kylvettämisen, pukemisen ja nukkumaan menon yhteydessä. Loruihin voidaan yhdistää esimerkiksi erilaisia kosketus-, kutitus ja piiloleikkejä, joita lapsi voi leikkiä yhdessä vanhempansa kanssa. Erilaisten lorujen kautta opitaan erilaisia asioita. Esimerkiksi hassuttelulorujen kautta lapsi alkaa erottaa huumorin sekä leikillisyyden ja lorut, jotka sisältävät kosketusta, kutitusta tai hyppyttämistä edistävät lasta oman kehon hahmottamisessa sekä nauttimaan yllätyksistä ja liikkeestä. Lorut voivat myös lohduttaa ja rauhoittaa lasta. (Helenius ym. 2005, 3-6.) Kasvokkain tapahtuvan sanallisen vuorovaikutuksen kuten loruttelun vahvuutena on myös se, että silloin vuorovaikutukseen osallistuvat henkilöt ovat toisilleen maksimaalisesti läsnä eri tavoin kuten ilmein, elein sekä asennoin (Virtanen, Rahtu & Shore 2018, 13).

7 TOIMINTOJEN TOTEUTTAMINEN

Ennen toimintakertojen toteuttamista Maikkulan perhekahvilan ohjaajat markkinoivat tulevaa toimintaa tiedottamalla siitä perhekahvilassa asiakasperheille sekä sosiaalisessa mediassa perhekahvilan Facebook-sivuilla. Lisäksi sovimme, että perhekahvilan ohjaajat levittävät mainoksia perhekahvilan lähiympäristöön, jotta tavoittaisimme mahdollisimman paljon ihmisiä. Perhekahvilan ohjaajat eivät osallistuneet toimintakertojen ohjaukseen, vaan opinnäytetyön tekijän vastuulla oli toimintakertojen ohjaaminen.

Toimintakerrat toteutettiin toukokuussa 2019 aikana. Toimintakertoja oli kerran viikossa. Yhden toimintakerran kesto oli noin yksi tunti. Toimintakerroille sai osallistua kaikki halukkaat asiakasperheet. Ainoastaan toimintakerralle, jolloin toteutettiin värikylpy, oli rajattuna osallistujamäärä. Tarkoituksena oli toteuttaa värikylpy kahdessa ryhmässä. Yhteen ryhmään otettiin yhteensä seitsemän aikuinen-lapsi -paria. Rajasimme värikylpyyn osallistujat sen vuoksi, että käytettävissä olevaan tilaan ei olisi mahtunut enempää ihmisiä. Lisäksi värikylyssä käytettävät materiaalit tuli hankkia etukäteen, jonka vuoksi osallistujien määrä oli rajattava, jotta materiaalit riittivät jokaiselle. Värikylpyyn hankittavat materiaalit olivat myös ainoa asia, joka tuotti kustannuksia Maikkulan perhekahvilalle.

7.1 Temppurata

Ensimmäisellä toimintakerralla toteutin temppuradan lapsille ja heidän vanhemmilleen. Ensimmäiselle kerralle valittiin temppurata sen vuoksi, että kyseisenä päivänä oli valtakunnallinen leikkipäivä. Temppuradan tavoitteena oli tukea lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta yhdessä tekemisen avulla. Tavoitteena ei ollut itse temppuradan suorittaminen, vaan keskittyminen yhdessä olemiseen ja leikkimiseen.

Ennen asiakasperheiden saapumista perhekahvilan liikuntasaliin, rakensin temppuradan itse valmiiksi. Temppurata sisälsi erilaisia pisteitä, joissa lapset tarvitsivat vanhempiensa apua sekä pisteitä, joissa vanhemmat ja lapset pystyivät yhdessä leikkimään. Asiakasperheiden saavuttua liikuntasaliin esittelin ensin itseni ja kerroin, minkä vuoksi olin ohjaamassa temppurataa. Tämän jälkeen kerroin, mitä temppuradan eri pisteillä oli mahdollista tehdä. Kerroin osallistujille, että tarkoituksena

on, että vanhemmat kulkevat temppuradan pisteillä yhdessä lapsensa kanssa ja osallistuvat leikkimiseen. Temppurataa sai kulkea omaan tahtiin. Oikeaa tapaa eri pisteillä leikkimiseen ei ollut, vaan jokainen sai halutessaan myös itse keksiä, mitä välineillä pystyi tekemään. Temppuradalle osallistui 12 perhettä. Vanhemmat osallistuivat innokkaana lastensa kanssa leikkimiseen temppuradalla. Myös lapset vaikuttivat hyvin innostuneilta kiljuessaan, juostessaan ympäri liikuntasalia ja leikkiesseen välineillä.

Toiminnan päättyessä keräsin osallistujilta palautteen tekemälläni palautelomakkeella (liite 1). Valitettavasti kaikilta osallistujilta en saanut palautetta, koska osa palautti palautelomakkeen tyhjänä. Palaute oli positiivista heiltä, jotka palauttivat lomakkeen. Sain myös suullisesti positiivista palautetta muutamalta osallistujalta. Toimintatuokion ohjeistus oli kaikkien mielestä selkeää. Osallistujat kokivat myös, että minulta olisi ollut helppo kysyä neuvoa välineiden käyttöön ja temppuradalla etenemiseen. Palautteen perusteella vanhemmilla oli mukavaa leikkiä yhdessä lastensa kanssa. Lisäksi vanhemmat kokivat osallistuneensa leikkiin ja huomioineensa lasta enemmän kuin vapaan leikin aikana. Temppurata oli vanhempien mukaan monipuolinen. Lisäksi temppuradassa oli otettu hyvin huomioon eri ikäiset lapset. Palauteen mukaan myös lapsilla oli ollut mukavaa ja he olivat olleet innostuneita temppuradasta. Lasten mukaan kivointa oli ollut puolapuut, tunneli, liukumäki, pallot ja korit. Osallistujien mukaan toimintatuokion kesto oli sopiva. Kehittämisehdotuksia osallistujilta ei tullut.

7.2 Värikylpy

Toisella toimintakerralla oli värikylpy. Värikylpyyn oli ilmoittautunut yhteensä 14 perhettä, mutta valitettavasti suurin osa osallistujista oli joutunut perumaan osallistumisensa sairastumisen vuoksi. Värikylpyyn osallistui ainoastaan neljä perhettä. Tavoitteena värikylyssä oli tukea vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta yhdessä kokemisen ja aistimisen avulla. Tavoitteena ei ollut tuottaa mahdollisimman hienoa lopputulosta, vaan tarkoituksena oli, että vanhemmat ja heidän lapsensa tunnustelivat materiaaleja eri aistien avulla ja tuottivat jälkeä yhdessä.

Ennen värikylvyn alkua olin ostanut tarvittavat materiaalit ja järjestänyt ne paikoilleen. Materiaaleina käytettiin syötäviä ruokia, jotta ei haittaisi, jos joku lapsista maistaisi niitä. Materiaaleina oli muun muassa mustikkakeittoa, pilttiä sekä itse tehtyä hyytelöä. Eri materiaaleja pystyi tunnustelemaan eri kehon osilla kuten käsillä ja jaloilla. Jälkeä pystyi tuottamaan myös esimerkiksi kukkakaalin, perunoiden, siveltimien sekä vaahtomuovin palasien avulla.

Ennen värikylvyn aloittamista kerroin osallistujille, mikä värikylvyn idea ja tavoite on. Ohjeistin myös materiaalien käytössä. Sekä vanhemmat että lapset osallistuivat rohkeasti toimintaan kokeilemalla materiaaleja eri tavoin. Lopputuloksena syntyneet teokset jätimme kuivumaan perhekahvilan tiloihin, jotta perheillä oli mahdollisuus seuraavalla kerralla ottaa teokset halutessaan kotiin mukaan. Alun perin värikylvyn oli varattuna 30 minuuttia aikaa molemmalle ryhmälle. Koska osallistujia oli vähän, olisi ollut mahdollista pidentää toimintatuokion kesto. Päätimme kuitenkin lopettaa 30 minuutin jälkeen toiminnan, koska lapset eivät enää jaksaneet keskittyä värikylvyn. Osa osallistujista oli lopettanut toimintaan osallistumisen jo aiemmin.

Toimintakerran lopuksi keräsin palautteen osallistujilta. Ohjeistus oli osallistujien mukaan hyvä ja erittäin selkeä. Osallistujien mukaan kannustin vanhempia toimimaan lapsen kanssa, mikä tuki vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta toiminnan aikana. Värikylvyssä hyvää osallistujien mielestä oli eri materiaalien määrä, monipuolisuus sekä se, että vanhemmat saivat tehdä rauhassa omaan tahtiin lastensa kanssa. Positiivista palautetta sai myös toimintatuokion kesto, koska perheet saivat itse määrittää, kauanko osallistuivat värikylvyn. Palautteen mukaan myös lasten mielestä kokemus oli ollut iloinen ja mukava. Yhdessä palautteessa toivottiin enemmän eri värejä värikylvyn materiaaleihin.

7.3 Satuhieronta sekä lapsi-vanhempi -jumppa

Kolmannella toimintakerralla ohjasin perheille lapsi-vanhempi -jumpan sekä pidin satuhierontaa. Kolmannelle toimintakerralle valittiin kaksi erilaista aktiviteettia sen vuoksi, että pelkkään satuhierontaan eivät pienet lapset jaksaisi keskittyä kovin pitkään. Tavoitteena toimintakerralla oli tukea vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta kosketuksen avulla. Tavoitteena lapsi-vanhempi -jumpassa oli luottamuksen lisääminen kosketuksen avulla vanhemman ja lapsen välille. Satuhieronnan tavoitteena oli lisätä läheisyyttä ja hellyyttä myönteisen kosketuksen avulla. Toimintakertaan osallistui yhdeksän vanhempaa lastensa kanssa.

Toimintakerta alkoi lapsi-vanhempi -jumppalla. Kerroin aluksi lyhyesti jumpan sisällöstä. Aloitimme alkulämmittelyllä, joka sisälsi lapsen kanssa yhdessä tanssimista. Alkulämmittelyn jälkeen siirryimme jumpan varsinaisiin liikkeisiin. Jumppa sisälsi 7 erilaista liikettä, jotka vanhempi suoritti yhdessä lapsen kanssa. Liikkeet sisälsivät esimerkiksi lasten nostamista ylös ja hyppyyttämistä, joiden avulla voidaan vahvistaa lapsen ja vanhemman välistä luottamusta. Näytin itse esimerkkiä,

kuinka liikkeet suoritetaan. Ohjasin myös suullisesti osallistujia ja kerroin erilaisia vaihtoehtoja liikkeille.

Lapsi-vanhempi -jumpan jälkeen oli satuhierontaa, joka toimi loppurentoutuksena. Aluksi kerroin lyhyesti satuhieronnan ideasta. Kerroin osallistujille, että satuhieronnassa ei ole oikeaa tapaa tehdä liikkeitä. Tärkeintä on, että satuhieronta tuntuu miellyttävältä sekä lapselle että aikuiselle. Samalla kun luin satua, tein itse mallina liikkeitä nuken selkään, jotta vanhemmat näkivät millaisia liikkeitä esimerkiksi voi tehdä lapselle. Satuhierontatuokio sisälsi kaksi erilaista satua. Toimintakerran loppuksi keräsin palautelomakkeen avulla palautteen osallistujilta.

Myös tällä kerralla osa osallistujista palautti palautelomakkeen tyhjänä. Palaute oli positiivista heiltä, jotka palauttivat palautelomakkeen täytettynä. Palautteen mukaan sekä lapset että vanhemmat pitivät toimintakerrasta. Vanhempien mielestä satuhieronta tuki todella hyvin vanhemman ja lapsen välistä sanatonta vuorovaikutusta lempeän ja rauhoittavan kosketuksen kautta. Lapsi-vanhempi -jumppassa vanhemmat kokivat saaneensa hassutella lapsensa kanssa. Osallistajat olivat myös kokeneet jumppassa soineen musiikin mukavaksi sekä satuhieronnan tarinat mielenkiintoisiksi. Osa osallistujista kertoi myös saaneensa uusia ideoita lapsensa kanssa puuhaamiseen. Hyvää toimintatuokiossa oli palautteen perusteella myös ohjaus, toiminnan kesto sekä se, että se sopi kaiken ikäisille lapsille. Kehitettävänä asiana palautteessa mainittiin se, että lapsi-vanhempi -jumpan aikana olisi ollut parempi, jos kaikki osallistajat olisivat olleet esimerkiksi piirissä, jolloin osa lapsista olisi jaksanut ehkä paremmin keskittymään toimintaan. Lapsi-vanhempi -jumppaan osallistuvat saivat itse valita paikkansa liikuntasalista.

7.4 Loruleikit

Viimeisellä toimintakerralla oli loruleikkejä lasten kanssa. Tavoitteena toimintakerralla oli tukea vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta puheen sekä läheisyyden avulla. Loruleikit sisälsivät yhdessä lapsen kanssa tehtäviä liikkeitä. Isommat lapset pystyivät osallistumaan loruihin myös loruttelemalla ääneen itse. Lorutuokioon osallistui seitsemän vanhempaa lastensa kanssa. Ohjeistin aluksi vanhempia ottamaan lapsen katsekontaktin. Lapsi sai olla vanhemman sylissä tai esimerkiksi istua vastapäätä vanhempaa. Lorut olivat melko lyhyitä, jonka vuoksi teimme jokaisen lorun kahdesti. Ensimmäinen kerta oli aina myös niin sanotusti harjoittelukerta, jolloin kävimme läpi lorusssa tehtävät liikkeet. Lorutuokion kesto oli 30 minuuttia. Toimintatuokion kesto oli lyhyempi kuin

muiden toimintakertojen, koska pienet lapset eivät olisi jaksaneet pitempään keskittyä ainoastaan lorutteluun.

Palautteen mukaan lorutuokio tuki vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta usein eri tavoin, kuten katsekontaktin, eri tavoin koskettamisen, läheisyyden sekä yhdessä kielen rytmin kuulostelemisen avulla. Vanhemmat kokivat, että lorutuokion aikana heidän huomionsa oli lapsessa. Etenkin pienten lasten kanssa loruleikit koettiin hyvin toimiviksi. Palautteen mukaan myös lapset tykkäsivät lorutuokiosta. Ainoastaan yksi vanhempi oli kokenut, ettei lapsi ollut innostunut loruista ja että lorut olisivat voineet olla vieläkin toiminnallisimpia vanhempia lapsia ajatellen. Lorutuokion kesto oli osallistujien mielestä sopiva, vaikka muutama koki, että lapsen keskittyminen oli herpaantunut viimeisten loruojen kohdalla.

8 TOIMINTAKERTOJEN ARVIOINTI JA PÄÄTELMÄT

Tämä opinnäytetyö oli toiminnallinen opinnäytetyö. Opinnäytetyön tavoitteena oli tukea Maikkulan perhekahvilan asiakasperheiden vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta. Jokaisen neljän toimintakerran tavoitteet olivat sellaisia, että niihin pääseminen tuki vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta.

Toimintakertaan osallistuneiden asiakasperheiden määrät vaihtelivat neljästä kahteentoista. Osa perheistä osallistui jokaiseen toimintakertaan ja osa vain osaan niistä. Vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta pyrittiin vahvistamaan temppuradan, värikylyn, satuhieronnan, lapsi-vanhempi -jumpan sekä lorutuokion avulla. Toimintakerrat tukivat vuorovaikutusta eri tavoin kuten yhdessä tekemällä, kokemalla sekä aistimalla, kosketuksen, puheen sekä läheisyyden avulla. Tempurata tuki vanhemman ja lapsen yhteistä tekemistä. Värikyly tuki vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta yhteisen kokemisen ja aistimisen avulla. Kosketuksen avulla tuettiin vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta satuhieronnassa sekä lapsi-vanhempi -jumpassa. Lorutuokion tavoitteena oli tukea vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta puheen sekä läheisyyden kautta.

Toimintatuokio tukivat vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta monella eri tapaa. Palautteen mukaisesti myös moni toimintaan osallistunut asiakasperhe koki toimintojen tukeneen vanhemman ja lapsen keskinäistä vuorovaikutusta. Jokaiselta toimintakerralta saatu palaute oli pääosin positiivista sekä tykkäsivät ohjatuista aktiviteeteista. Positiivista oli myös se, että osa vanhemmista koki saaneensa uusia ideoita viettää lapsensa kanssa aikaa arjessaan. Opinnäytetyön laatutavoitteena oli hyödyllisyys eli että toimintakerroille osallistuneet asiakasperheet kokivat saavansa tukea vuorovaikutussuhteeseensa lapsensa kanssa ohjattujen aktiviteettien kautta. Palautteen perusteella ohjatut toimintakerrat saavuttivat tämän tavoitteen. Laatutavoitteena oli myös selkeä ohjeistus toimintakerroilla sekä aktiviteettien monipuolisuus. Palautteen perusteella myös nämä tavoitteet saavutettiin toimintakerroilla.

Toimintakertojen pohjalta kootaan Maikkulan perhekahvilan ohjaajille materiaalipaketti, jota he voivat hyödyntää toiminnassaan. Materiaalipaketissa on ohjeistukset vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen tukemiseen neljän eri toimintakerran aktiviteettien avulla. Toimintakerroilta saatu palaute ja kehittämis ehdotukset otetaan huomioon materiaalipaketin koonnissa.

9 POHDINTA

Tämä opinnäytetyöprosessi alkoi aiheen valinnalla syksyllä 2018. Minulle oli selvää, että halusin tehdä opinnäytetyön perheisiin liittyen, mutta tarkempaa ideaa minulla ei ollut. Opettajani välitti minulle sähköpostiviestin, joka oli tullut Mannerheimin lastensuojeluliiton Maikkulan paikallisyhdistykseltä. Sähköpostin mukaan Maikkulan perhekahvilaan kaivattiin ohjattua toimintaa. Kiinnostuin heti aiheesta, koska pääsisin työskentelemään perheiden kanssa. Tarkempaa toivetta ohjatusta toiminnasta ei opinnäytetyön prosessin alkuvaiheessa Maikkulan perhekahvilan ohjaajilla vielä ollut. Perhekahvilan asiakasperheiden ja ohjaajien tapaamisen myötä toimintakertojen ja opinnäytetyön sisältö kuitenkin alkoi selkiytymään, jonka jälkeen aloin kokoamaan opinnäytetyön tietoperustaa. Vanhemman ja lapsen välisestä vuorovaikutussuhteesta on paljon tietoa, joten tiedonhankinta oli helppoa. Aikataulullisesti opinnäytetyö eteni yhteistyökumppanin kanssa sovitusti. Tiedonkullussa oli välillä hankaluuksia, koska esimerkiksi perhekahvilan ohjaajat vaihtuivat opinnäytetyöprosessin aikana.

Opinnäytetyön laatutavoitteena oli selkeys, monipuolisuus, tutkittuun tietoon perustuva sekä hyödyllisyys. Toimintakerroilla osallistuneilta saatu palaute oli hyvin positiivista. Koen myös itse onnistuneeni opinnäytetyöni laatutavoitteissa hyvin. Toimintakertojen aktiviteetit olivat monipuolisia. Palautteen perusteella toimintakerrat olivat myös hyödyllisiä. Toimintakerroille osallistuneet perheet saivat hyviä kokemuksia lastensa kanssa. Tärkeintä mielestäni oli se, että palautteiden mukaan vanhemmat kokivat saaneensa tukea vuorovaikutukseen lapsensa kanssa. Lisäksi osa vanhemmista aikoo ottaa toimintakerroilla ohjattuja aktiviteetteja käyttöön myös omassa arjessaan lapsensa kanssa.

Toimintakerroille osallistujilta saadun palautteen mukaan olen mielestäni myös onnistunut sosionomin kompetensseihin liittyvissä tavoitteissani. Yksi opinnäytetyön oppimistavoitteistani oli sosiaalialan asiakastyön -kompetenssiin liittyen tukea lasten kasvua ja kehitystä sekä perheiden arkea ja perheenjäsenten keskinäisiä suhteita. Lisäksi oppimistavoitteena oli tunnistaa hyvinvoinnin suojaavia- ja riskitekijöitä sekä osata soveltaa ennalta ehkäisevän työn sekä varhaisen tukemisen näkökulmia sosiaalialan työssä. Vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutussuhteen laatu vaikuttaa merkittävästi lapsen kehitykseen ja kasvuun. Vuorovaikutussuhteen laadulla on myös suuri merkitys perheenjäsenten keskinäiseen suhteeseen ja arjessa toimimiseen. Opinnäytetyön myötä olen myös saanut paljon tietoa siitä, millaisia suojaavia- ja riskitekijöitä vanhemman ja lapsen välinen

vuorovaikutussuhde tuo lapsen kehitykseen toimiessaan hyvin tai silloin, kun vuorovaikutussuhde ei toimi. Olen saanut myös tärkeää tietoa siitä, kuinka esimerkiksi lapsen kasvun ja kehityksen riskejä voidaan ennaltaehkäistä tukemalla lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutussuhdetta varhaisessa vaiheessa. Perhekahvilatoiminta on matalan kynnyksen toimintaa. Opinnäytetyön kautta olen ymmärtänyt perhekahvilatoiminnan merkityksen perheiden arjessa sekä saanut tietoa perhekahvilatoiminnan mahdollistavasta tuesta perheille.

Toimintakertojen pohjata kokosin materiaalipaketin Maikkulan perhekahvilan ohjaajille, jota he voivat myöhemmin hyödyntää toiminnassaan. Mielestäni jo nyt saatu palaute osoittaa sen, että ohjaamani toiminta oli perhekahvilan perheille hyödyllistä. Toivon, että Maikkulan perhekahvilan ohjaajat ottavat materiaalipaketin käyttöönsä, koska he tavoittavat toiminnassaan uusia perheitä, jotka voisivat hyötyä vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta tukevasta toiminnasta.

Opinnäytetyön myötä sain itse hyvin tärkeää kokemusta ryhmien, aikuisten sekä lasten ohjaamisesta. Saatu kokemus perheiden kanssa työskentelemisestä on minulle tärkeää, koska toiveenani on sosionomiksi valmistumisen jälkeen työskennellä perheiden parissa. Palautteen mukaan ohjaus toimintakerroilla oli onnistunutta. Koin itse toimintakerojen ohjaamisen aluksi jännittäväksi. Ensimmäisen toimintakerran ohjaamisen jälkeen jännitys helpotti ja koinkin olevani loppua kohden rennompi ja onnistuneeni ohjauksessa paremmin. Oppimistavoitteenani oli luoda ammatillinen vuorovaikutus- ja yhteistyösuhde asiakasperheiden kanssa, jossa mielestäni onnistuin. Ohjasin toimintakerroilla asiakasperheitä aktiviteetteihin niin, että huomio aktiviteeteissa oli vanhemman ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa. Vaikka annoin jokaisella toimintakerralla ohjeita, sai jokainen perhe tehdä asiat heistä hyvältä tuntuvalla tavalla. Mitään ei ollut pakko tehdä eikä mitään aktiviteettiä voinut tehdä väärin. Sekä lapset että vanhemmat kokivat toimintakerrat innostaviksi ja iloisiksi tapahtumiksi. Mielestäni siis olen onnistunut ohjaamaan oppimistavoitteideni mukaisesti tavoitteellisesti, voimavaraistaen ja osallisuutta tukien asiakkaita ja asiakasryhmiä. Asiakasperheiden voimavarojen lisääntymisestä kertoo esimerkiksi se, että osa vanhemmista kertoi saaneensa toimintakerroilta ideoita yhteisen ajan viettoon lapsensa kanssa.

Sosiaalialan eettisen osaamisen -kompetenssin mukaisesti oppimistavoitteenani oli myös kehittää ja vahvistaa omaa eettistä työskentelyäni. Tavoitteena oli myös tuottaa eettisesti ja lähdekriittisesti opinnäytetyö. Opinnäytetyön toteuttamisen aikana otin eettisyyden huomioon esimerkiksi palautelomaketta tehdessäni. Palautelomakkeet olivat anonyymejä, jolloin esimerkiksi kehittämisideoiden antaminen voi olla helpompaa. Toimintakertoja ohjatessa kohtasin paljon erilaisia perheitä.

Toimintakertojen ohjauksessa tärkeää mielestäni olikin perheiden tasa-arvoinen kohtelu sekä sensitiivisyys. Vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutussuhde voi olla joillekin hyvin herkkäkin asia, jonka vuoksi ohjaamisessa tuli kiinnittää erityistä huomiota asioiden ilmaisuun.

LÄHTEET

Arponen R. & Airaksinen O. 2001. Hoitava hieronta. Porvoo: WSOY.

Arvonen S. 2004. Perheliikunnan tavoitteet. Teoksessa S. Arvonen (toim.) Porukalla. Perheliikuntaohjaajan käsikirja. Helsinki: Edita, 32-40.

Autio T. & Kaski S. 2005. Ohjaamisen taito – liikunta tukemassa lapsen ja nuoren kasvua. Helsinki: Edita.

Finne J. 2017. Liikkuva lapsi, terveempi aikuinen. Lahti: Fitra.

Halme N., Kekkonen M. & Perälä M-L. 2012. Perhekeskukset Suomessa. Palvelut, yhteistoiminta ja johtaminen. Tampere: Terveystieteiden tutkimuskeskus raportti 62/2012. Viitattu 16.10.2019, https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90890/URN_ISBN_978-952-245-747-9.pdf?sequence=1.

Helenius A. & Korhonen R. 2005. Kieli, leikki ja kirjallisuus. Teoksessa P. Heikkilä-Halttunen (toim.) Lukulahja lapselle. Tietoa ja lukuvinkkejä vanhemmille. Helsinki: Lukukeskus ry, 3-6.

Huhtinen-Hildén L. & Karjalainen A. L. 2019. Luova toiminta siltana itseen, toisiin ja osallisuuteen. Teoksessa A. L. Karjalainen (toim.) Luovan toiminnan työtavat. Käsikirja sosiaali- ja terveysalalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 11-20.

Huovi H. 2005. Ihmeiden ihme. Teoksessa P. Heikkilä-Halttunen (toim.) Lukulahja lapselle. Tietoa ja lukuvinkkejä vanhemmille. Helsinki: Lukukeskus ry, 12-13.

Ihme A. & Rainto S. 2018. Kosketus on ihmisen vuorovaikutuskanava. Kaleva 28.03.2018, 32.

Jaskari S. 2011. Vauvojen värikylpy lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksen näkökulmasta. Teoksessa P. Setälä (toim.) Vauvojen värikylpy. Porin taidemuseon julkaisu nro 109. Pori: Porin lastenkulttuurikeskus – Satakunnan lastenkulttuuriverkosto 2011, 64-67.

Järvinen R., Lankinen A., Taajamo T., Veistilä M. & Virolainen A. 2007. Perheen parhaaksi. Perheyön arkea. 1. painos. Helsinki: Edita Prima.

Kettunen S. 2009. Onnistu projektissa. 2., uudistettu painos. Helsinki: WSOYpro Oy.

Korhonen R. 2006. Varhainen tuki lapsen kasvu- ja oppimisprosessissa. Teoksessa A. Häkkä, H. Kuokkanen & A. Virolainen (toim.) Lapsen parhaaksi - Lähihoitaja varhaiskasvattajana. 1. painos. Helsinki: Edita Prima, 179-212.

Korhonen S. 2017. Vanhempana vahvemmaksi – Kohti myönteistä vuorovaikutusta: Työmalli ja ryhmäinterventio vanhempien kokemana. Perheterapia. 33 (3), 32-51.

Korhonen S. & Holopainen L. 2015. Vanhempana vahvemmaksi – kohti myönteistä vuorovaikutusta. Kirja vanhemmuudesta ja sen tukemisesta. 1. painos. Jyväskylä: Satu Korhonen ja Laura Holopainen.

Korkeamäki R-L. 2011. Kieli ja vuorovaikutus oppimisympäristöissä. Teoksessa M. Nurmilaakso & A-L Välimäki (toim.) Lapsi ja kieli. Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa. Opas 13. Helsinki: Unigrafia Oy – Yliopistopaino, 42-53. Viitattu 5.5.2019, <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80046/d9e0eb99-ef75-4704-a185-14aa8cbf9366.pdf?sequence=1>.

Kuikka M. 2005. Mitä varhaisella puuttumisella tarkoitetaan? Teoksessa U. Ojala (toim.) Varpu – lapselle tukea ajoissa, 6-7. Viitattu 12.10.2019, <https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Varpu-tukea-lapselle-ajoissa.pdf>.

Känkänen P. 2018. Taidelähtöiset menetelmät. Viitattu 16.2.2019, https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/metelmat/taidelahtoiset_metelmat.

Lahikainen A. R. & Arminen I. 2015. Perheet, media ja tulevaisuus. Teoksessa A. R. Lahikainen, T. Mälkiä & K. Repo (toim.) Media lapsiperheessä. Tampere: Vastapaino, 264-287.

Laitinen L. 2017. Vaikuttavaa? Taiteen hyvinvointivaikutusten tarkastelua. Turun ammattikorkeakoulun tutkimuksia 46. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. Viitattu 24.4.2019, <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522166166.pdf>.

Laukka M. 1998. Leikki leikin vuoksi, mutta taiteen tähden. Teoksessa M. Bardy (toim.) Taide tiedon lähteenä. Helsinki: Stakes, 19-24.

Launonen K. 2007. Vuorovaikutus – kehitys, riskit ja tukeminen kuntoutuksen keinoin. Jyväskylä: Kehitysvammaliitto ry.

Lindqvist U. 2008. Varhainen tuki: kohti hyviä käytäntöjä -opas. Helsinki: Helsingin sosiaalivirasto.

Loivamaa I. 2008. Syötä satuja: lukueväitä lapsuuteen. Helsinki: Tammi.

Malte-Colliard K. & Lampo M. 2013. Voimaa taiteesta. Malleja taiteen soveltamiseen hyvinvointialalla. Tampere: Tutkivan teatterityön keskus, Tampereen yliopisto.

Mannerheimin lastensuojeluliitto. 2017. MLL:n strategia. Viitattu 23.3.2019, <https://www.mll.fi/tieto-mllsta/organisaatio/mln-strategia/>.

Mannerheimin lastensuojeluliitto. 2018a. Lapsen ja vanhemman varhainen vuorovaikutus. Viitattu 23.3.2019, <https://www.mll.fi/vanhemmille/tietoa-lapsiperheen-elamasta/vanhemmuus-ja-kasvatus/lapsen-ja-vanhemman-varhainen-vuorovaikutus/>.

Mannerheimin lastensuojeluliitto. 2018b. Vanhemman jaksaminen. Viitattu 9.9.2019, <https://www.mll.fi/vanhemman-jaksaminen/>.

Mannerheimin lastensuojeluliitto. 2019. Perhekahvilat. Viitattu 9.9.2019, <https://www.mll.fi/vanhemmille/toiminta-lapsiperheille/perhekahvilat/>.

Mannerheimin lastensuojeluliiton Pohjois-Pohjanmaan piiri. 2019. Arvot ja periaatteet. Viitattu 23.3.2019, <https://pohjois-pohjanmaa.mll.fi/tietoja-piirista/arvot-ja-periaatteet/>.

Marjamäki E., Kosonen S., Törrönen S. & Hannukkala M. 2015. Lapsen mieli. Mielenterveystaitoja varhaiskasvatukseen ja neuvolaan. 2. painos. Helsinki: Suomen Mielenterveysseura.

Marklund K., Andershed A-K., Andershed H., Kalland M., Kouvonen P., Ogden T., Oldrup H. H., Sundell K., Simic N. & Söderström E. 2012. Varhainen tuki elämän alkuvaiheessa. Teoksessa K. Marklund & N. Simic (toim.) Pohjolan lapset: varhainen tuki lapsille ja perheille. Pohjoismainen hyvinvointikeskus, 7. Viitattu 12.10.2019, http://nordicwelfare.org/wp-content/uploads/2018/02/5FI_LR.pdf.

Mäkelä J. 2003. Piirteitä aivojen varhaisesta kehityksestä. Teoksessa P. Niemelä, P. Siltala & T. Tamminen (toim.) Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus, s. 107-124. Helsinki: WSOY.

Mäkelä S. 2016. Vauvan kanssa vuorovaikutuksen puutarhassa. Helsinki: BoD – Books on Demand.

Mäntymaa M. & Puura K. 2011. Varhainen vuorovaikutus ja aivojen kehitys. Teoksessa J. Sinkkonen & M. Kalland (toim.) Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. 1. painos. Helsinki: WSOYpro Oy, 17-28.

Määttä S. & Vehkala M. 2008. Miksi juuri varhaisen tuen malli? Teoksessa S. Määttä (toim.) Varhaisen tuen käsikirja. Oulu: Lintulammen asukasyhdistys, 5-6.

Nurmilaakso M. 2011. Pienen lapsen kielellinen tietoisuus osana kielen kehitystä. Teoksessa M. Nurmilaakso & A-L Välimäki (toim.) Lapsi ja kieli. Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa. Opas 13. Helsinki: Unigrafia Oy – Yliopistopaino, 31-41.

Nurmilaakso M. & A-L Välimäki. 2011. Lapsi ja kieli. Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa. Opas 13. Helsinki: Unigrafia Oy – Yliopistopaino, 31-41. Viitattu 5.5.2019, <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80046/d9e0eb99-ef75-4704-a185-14aa8cbf9366.pdf?sequence=1>.

Pieksämäen kaupunki. 2012. Varhaisen tuen käsikirja. Viitattu 12.10.2019, <https://www.pieksamaki.fi/wp-content/uploads/kasikirjajulkinenversio.pdf>.

Pulli E. 2004. Loruloikkaa! Liikkumaan innostavia loruja. 1. painos. Helsinki: Tammi.

Puura K. & Hastrup A. 2019. Varhainen vuorovaikutus (VaVu). Viitattu 9.10.2019, <https://thl.fi/fi/web/lastenneuvolakasikirja/ohjeet-ja-tukimateriaali/metodit/psykososiaalinen-kehitys/vavu>.

Pyhäjoki J. & Koskimies M. 2009. Varhainen puuttuminen ja dialogisuuden edistäminen huolen vyöhykkeillä. Teoksessa J. Lammi-Taskula, S. Karvonen & S. Ahlström (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 186-197.

Riihimaa N. 2019. Viisaasti älylaitteilla. Lapsemme 51 (1), 8-13.

Rissanen T. 2002. Projektilla tulokseen – projektin suunnittelu, toteutus, motivointi ja seuranta. Jyväskylä: Kustannusosakeyhtiö Pohjantähti ja Tapio Rissanen.

Rusanen E. 2011. Hoiva, kiintymys ja lapsen kehitys. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab.

Satuhieronta.fi. 2019a. 7 asiaa, jotka erottavat Satuhieronnan selkään piirtelystä tai hipsuttelusta. Viitattu 17.10.2019, <https://satuhieronta.fi/7-asiaa-jotka-erottavat-satuhieronnan-selkaan-piirtelysta-tai-hipsuttelusta/>.

Satuhieronta.fi. 2019b. Mitä satuhieronta on? Viitattu 17.10.2019, <https://satuhieronta.fi/mita-satuhieronta-on/>.

Schulman M. 2008. Leikin kehittyminen sisäisen ja ulkoisen maailman tutkiskeluksi ja viestinnäksi. Teoksessa M. Schulman, M. Kalland, A-M. Leiman & P. Siltala (toim.) Lastenpsykoterapia ja sen vuorovaikutukselliset ulottuvuudet. 2. painos. Helsinki: Therapeia-säätiö 2007, 246-265.

Setälä P. 2011. Vauvojen värikylpy -peruseriaatteet. Teoksessa P. Setälä (toim.) Vauvojen värikylpy. Porin taidemuseon julkaisuja nro 109. Pori: Porin lastenkulttuurikeskus – Satakunnan lastenkulttuuriverkosto 2011, 14-29.

Silfverberg P. 2007. Ideasta projektiksi. Projektityön käsikirja.1. painos. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Silvén M. & Kouvo A. 2010. Vuorovaikutus, varhainen kiintymyssuhde ja psyykinen hyvinvointi. Vammaisten lasten ja nuorten tukisäätiön julkaisu. Teoksessa M. Silvén (toim.) Varhaiset ihmissuhteet. Polku lapsen suotuisaan kehitykseen. Helsinki: Minerva kustannus Oy, 65-89.

Soininen P. 2001. Leikki on totta. Teoksessa M. Karhi (toim.) Lapsen arki on leikkiä: ensiaskeleet 0-3 vuotiaan maailmaan. Helsinki: Pienperheyhdistys ry, 17-21.

Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkosto 2016. Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetenssit. Viitattu 17.10.2019, <https://www.innokyla.fi/documents/1167850/5e8f1ef1-7a5b-4dfb-a629-0ea09dbfe904>.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2019. Lasten ja perheiden palveluissa varhaista tukea pitää vahvistaa – pilottiyksiköt arvioimaan asiakasmitoitusta. Viitattu 12.10.2019, https://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/1271139/lasten-ja-perheiden-palveluissa-varhaista-tukea-pitaa-vahvistaa-pilottiyksikot-arvioimaan-asiakasmitoitusta.

Taajamo T. 2006. Perhetyö lähihoitajan työkenttänä. Teoksessa A. Häkkä, H. Kuokkanen & A. Virolainen (toim.) Lapsen parhaaksi – Lähihoitaja varhaiskasvattajana. 1. painos. Helsinki: Edita Prima, 229-250.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2019. Mitä perhekeskus tekee? Viitattu 12.10.2019, https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/perhekeskus/mita_perhekeskus_tee#varhaista%20tukea.

Tuovinen S. 2014. Satuhieronta. Läsnaolevan kosketuksen ja sadun taikaa. Helsinki: WSOY.

Viljanen M. & Helenius J. 2014. MLL:n perhekahvilakysely 2014. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Viitattu 23.3.2019, <https://dzmdrerwnq2zx.cloudfront.net/prod/2017/08/06191644/MLLn-perhekahvilakyselyn-raportti-2014.pdf>.

Virtanen M. T., Rahtu T. & Shore S. 2018. Kirjoitetun vuorovaikutuksen moninaisuus ja erityisyys. Teoksessa T. Rahtu, S. Shore & M. T. Virtanen (toim.) Kirjoitettu vuorovaikutus. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Värikyly.fi. 2019. Metodi. Viitattu 17.10.2019, <http://www.varikyly.fi/metodi/#top>.

Zimmer R. 2002. Liikuntakasvatuksen käsikirja: didaktis-metodisia perusteita ja käytännön ideoita. 2. painos. Suom. E. Himanen. Helsinki: LK-kirjat.

1. Oliko toimintatuokion ohjeistus selkeä? Mitä kehitettävää ohjeistuksessa on?

---

2. Tukiko toimintatuokio mielestäsi vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta? Millä tavalla?

---

3. Mikä toimintatuokiossa oli hyvää?

---

4. Mitä kehitettävää toimintatuokiossa on?

---

5. Oliko toimintatuokion kesto sopiva?

---

6. Vapaamuotoinen palaute:

Kiitos palautteesta!